

תורה ומדינה הלכה למעשה - תכנון ובניה בראי חז"ל - היזק ראייה

- המשנה הראשונה במסכת בבא בתרא מביאה דין מדיני נזקי שכנים לפיו, שני שותפים בחצר אחת, אשר רצו לעשות מחיצה בונים באמצע החצר כותל. הגמ' על משנה זו מביאה שתי דעות בהסבר דברי המשנה. לפי דעה אחת, המשמעות של הרצון לעשות מחיצה הינה, רצון לבנות כותל בין שני החלקי החצר. בהנחה שלא רצו לבנות כותל זה, אין הם חייבים לבנות את הכותל ביניהם. לכן מבינה הגמ', שהיזק ראייה אינו נחשב להיזק כלל. לכן אין לחייב את הצדדים לגרום לכך, שלא יוכלו לראות זה את חלקו של זה בחצר. לעומת זאת, ההבנה השנייה בהסבר משנה זו המובאת בגמ' אומרת, שמשמעות רצון השותפים לעשות מחיצה הינה, לחלק את החצר המשותפת לשני חלקים, או אז מחייבים אותם לבנות מחיצה. בין שני חלקי החצר, אחרת יזיקו זה את זה בהיזק ראייה, כאשר יוכלו לראות זה את חלקו של זה בחצר, ממילא להבנה זו בגמ' היזק ראייה נחשב היזק. הגמ' לא מגיעה להכרעה ברורה בין הדעות. **בראשונים ישנה תמימות דעים בדבר ההלכה שהיזק ראייה נחשב היזק לכל דבר ועניין, המחייב את הצדדים לבנות מחיצה, כאשר מעוניינים לחלק את החצר לשני חלקים, וכן מובא בשו"ע דין זה להלכה.**
- הראשונים דנו בהסבר יסוד הדין של היזק ראייה בחצר. אין ספק, שנוק זה אינו מהנזקים הרגילים שניתן להסבירו באופן רגיל, כנזקים בגופו של אדם או בממונו, בהם ניכר הנזק, וע"פ הבנת היזק הנזק בהזדרכת גורמי מקצוע האומדים את שוויו, ניתן להכריע כיצד צריך המזיק לפצות את הנזק. לא כן הוא היזק ראייה. למרות היותו נזק, לא מצאנו בשום מקום צורך לפצות את הנזק, וגם לא ניתן לשום את גודל הנזק. מתוך כך נחלקו הראשונים במהות היזק ראייה. להבנת הרא"ש היזק ראייה הינו היזק לכל דבר ועניין, אולם לדעתו היזק זה אינו ככל הנזקים, בהם יכול אחד הצדדים לטעון ששותפו מחל לו על הזיקו. מפני שהיזק זה שייך לקבוצת הנזקים הגדולים, בהם כל עוד אין הוכחה ברורה שהנזק מחל למזיק על הנזק, אין בכך מחילה על הנזק, גם אם היזק לו במשך תקופה ארוכה, ולא התרעם על כך הנזק. אולם לדברי הרא"ש, אם ישנה הוכחה שהצדדים מחלו זה לזה, על הצורך לבנות מחיצה בין חלקי החצר, יש בכך משום מחילה גמורה, ואין יכול אחד מהצדדים לחייב את השני לאחר זמן, לבנות עימו מחיצה אחר שמחל לו. שיוך היזק ראייה לקבוצת הנזקים שאין עליהם מחילה, אלא אם נאמרה המחילה מפורשות, הינה מסיבות שונות המובאות ע"י הראשונים. החילוק היסודי ביותר מובא בדברי הרמב"ן, המסביר שהסיבה שעל הנזקים הגדולים אין מחילה הינה, משום שהינם נזקי שכנים הנוגעים לגופו של אדם, בעוד ששאר הנזקים נוגעים לממונו. על הפסד ממונו ישנה מחילה בכך שלא התרעם הנזק על קיומו של הנזק לאורך זמן, אך על היזק בגופו של אדם, בלא מחילה מפורשת, אין מחילה מעצם שתיקתו. חילוק זה נראה גם בין דין האומר לחברו קרע כסותי ולא תתחייב בתשלום, לבין האומר הכה בי ולא תתחייב בתשלום. יותר קשה לשכנע את בית הדין להפטר מתשלום בנזק ממוני, מאשר בנזק גופני.

מדברים אלו עולה שבניסיון להבין את גדר היזק ראייה נראה, שהיזק ראייה הינו נזק שבגופו של אדם. לעומת זאת לדעת הרמ"ה, היזק ראייה אינו עוד נזק גדול שלא ניתן למחול עליו בלבד, אלא שגם כאשר מוחלים עליו בפירושו לא ניתן להזיק בראיה. לדעת הרמ"ה היזק ראייה אינו נזק כלל אלא איסור תורה, הנלמד מהפסוק המובא בגמ' בעניין בתיים אשר פיתחם זה כנגד זה. הגמ' אומרת שבלעם ראה שפתחי אוהלי בני ישראל במדבר אינם מכוונים זה כנגד זה, ואמר שראויים הללו שתשרה עליהם שכניה. מכאן מבינה הגמ' שאסור לפתוח פתחים זה כנגד זה, ע"מ שתשרה שכניה על עם ישראל. הרמ"ה מבין שגם בהמנעות מבניית קיר באמצעה של חצר משותפת, ישנו האיסור הנ"ל. **השו"ע והרמ"א מביאים את דברי הרא"ש להלכה, ואומרים שכאשר יש הוכחה ברורה לכך, שישנה מחילה על היזק ראייה, אין חיוב לבנות את הקיר באמצע החצר, שלא כדברי הרמ"ה, הסובר שאף מחילה לא תועיל, משום שהיזק ראייה אינו היזק אלא איסור.** מוסיף הרמ"א ואומר, שמכיוון שמדובר בנזק גדול, לא מועיל מנהג שע"פ לא חוששים להיזק ראייה בחצר, משום שמנהג זה מקורו בטעות, אלא צריך מחילה מפורשת של הצדדים. זאת מפני שלהבנתו, ע"פ המובא בראשונים, היזק גדול כמו היזק ראייה, אינו יכול להסתמך על מנהג הרווח במקום מסוים, אלא צריך הוכחה ברורה יותר.
- הגמ' הנ"ל דנה האם היזק ראייה שמיה היזק או לא. לכאורה ניתן להוכיח מפשט המשניות בהמשך המסכת, שהיזק ראייה הינו היזק. המשנה אומרת שאסור לפתוח חלון לחצר השותפים, ומובא בראשונים שהטעם הינו משום היזק ראייה. במשנה שאחריה מובא, שאין לפתוח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון. גם על דין זה מסבירים הראשונים, שהטעם הינו משום היזק ראייה. ממילא נראה באופן ברור, שהיזק ראייה שמיה היזק. אם כן התמיהה על הגמ' בתחילת המסכת הינה כפולה, מדוע בכלל ישנה דעה המתעלמת המשניות הנ"ל, וסוברת שהיזק ראייה אינו נחשב היזק. בנוסף, מדוע הגמ' לא מביאה את המשניות הללו, ע"מ להוכיח מהם שהיזק ראייה שמיה היזק. כ"כ ניתן לתמוה על הגמ' בהמשך המסכת הדנה במשניות הנ"ל, מדוע מותרת לראשונים להבין מעצמם, שהסיבה לאיסור היזק ראייה, ולא אומרת זאת במפורש. הרמב"ן בהסברו למהות היזק ראייה, שהינו נזק בגופו של אדם, מביא שלוש אפשרויות להסבר מהו אותו היזק ראייה, או משום עין רעה, או משום לישנא בישא, או משום צניעות. הדרך בה בוחר הרמב"ן להביא את שלושת האפשרויות הנ"ל אינה אופיינית. שהרי אם הרמב"ן היה מסתפק מהו היזק ראייה, היה רומז לכך בדבריו. לחלופין, אם היה סובר שהנזק הינו משום שלושת הסיבות הנ"ל, לא היה אומר שהנזק הינו או בגלל סיבה זו או בגלל אחרת, אלא היה אומר, שהנזק הינו גם משום עין הרע, וגם משום לשון הרע, וגם משום צניעות. נראה מדבריו, וכן מדברי הגמ' הנ"ל, שהיזק ראייה הינו שם כולל למספר מצבים, בהם אדם מזיק לשכנו ע"י ראייתו. האפשרות הראשונה להיזק זה הינה העין הרעה, הנגרמת כתוצאה מהסתכלות בחברו. נראה שהכללת גרימת עין רעה תחת איסורי ראייה, נלמדת מהגמ' האומרת שאסור לאדם להביט ביבול של חברו, משום שגורם בכך הפסד לחברו ע"י עין הרע, כפי שמבינים הראשונים שם. הכללת הצניעות תחת הזיקי ראייה, הינה מפורשת בדברי הגמ' על איסור פתיחת חלון לחצר השותפים, ופתח כנגד פתח. העניין המרכזי באיסור זה לדברי הגמ', הינו החיוב לצניעות בעם ישראל. לא בכדי דווקא על חלק זה, מובאים דבריו של אותו רשע, הרואה את הפתחים שאינם מכוונים אחד כנגד השני, ואומר שראוייה השכינה לשרות בעם זה. כידוע ערך הצניעות הינו מערכי היסוד של עם ישראל ותורת ישראל. לשון הרע, אשר עניינו בין השאר גרימת בושה לאדם, שייך לקבוצת נזקי ראייה, מפאת היותו סניף של הצורך לשמור על פרטיותו של האדם. מאחורי חלק זה עומדת הסברה, שאדם בביתו רוצה להתנהג בחופשיות גדולה יותר, מאשר מתנהג ברשות הרבים. ממילא אינו מעוניין שיראוהו אנשים זרים, אשר, כפי שנהוג, יספרו מה ראו לכל העולם. גם חלק זה נרמז בדברי הגמ', האומרת שאדם לא מעוניין גם בתוך ביתו להצטנע מפני חברו, אלא רוצה הוא לנהוג בחופשיות בלא שחברו יראהו. מובא ברשב"א שישנו הבדל מהותי בין חלקי היזק ראייה הנ"ל. בעוד שאיסור עין הרע יסודו בנזקים ממוניים, חיוב הצניעות ונתינת הפרטיות לאדם בביתו, הינו איסור גופני. לכן, למרות שעל עין רעה ניתן למחול ככל נזק ממוני, על שאר חלקי היזק ראייה לא ניתן למחול. מובן אם כן, מדוע הגמ' בתחילת המסכת לא ניסתה להוכיח מאיסור פתיחת פתח כנגד פתח, ופתיחת חלון לחצר, העוסק בשמירה על צניעות, ושמירה על פרטיותו של האדם בביתו, להיזק ראייה שמיה היזק. משום שדין הגמ' הינו על מחיצה בחצר, בה בד"כ, אדם לא עושה בה דברים צנועים, והפרטיות בה הינה בלאו הכי אינה גדולה. לכן מנסה הגמ' להבין, האם יש בחיוב בנית הכותל בין החלקי החצר, משום מניעת היזק ראייה ממוני של עין רעה, על עסקי הפרטיים של האדם. לכן אין כל הוכחה לעניין זה, מכך שישנו היזק ראייה בפתח כנגד פתח, שעליו יש פסוק מפורש, ובו לכל הדעות קיים איסור

- היזק ראייה. זו גם הסיבה שהגמ' בהמשך המסכת נמנעת מלומר במפורש, שאיסור פתיחת פתח כנגד פתח, הינו משום היזק ראייה. משום שהגמ' אינה מעוניינת לחבר בין חלקי היזק הראייה השונים מהותית. הראשונים לעומת זאת, מוצאים נקודת חיבור בין חלקי היזק הראייה, שאע"פ שחלקם ממוניים וחלקם איסוריים, מ"מ כולם נחשבים כנוקים, שבלא מחילה מפורשת, אפילו ישנו מנהג בעניין, אין בהם מחילה, מפאת גודל הנזק שבהם.
- הראשונים בעסקם בהגדרת הנזק של היזק הראייה, הקיים בין שני חלקי חצר השותפים, מחלקים בין דין זה, לבין פתיחת חלון לחצר השותפים, ואומרים שבמצב זה מדובר בנזק רגיל, אשר ניתן להחזיק בו, ולטעון לאחר זמן, שמכיוון שלא טען הניזק כל טענה במשך זמן מה, ממילא מחל על פתיחת החלון לחצר השותפים, שלא כמו בניית הכותל בין שני חלקי החצר. בהסבר החילוק בין סוגי היזק הראייה, אומרים הראשונים, שמהחלון ניתן להישמר מהיזק הראייה, משום שמטרת הינה להכניס אור לבית, וכן מפאת היותו קטן באופן יחסי. לכן, למרות שבעת פתיחת החלון יכול הניזק- השכן למחות על כך, אם לא עשה כן לאורך זמן מחל על ההיזק. לעומת זאת, אי בניית הכותל בין שני חלקי החצר, יוצרת מצב של היזק ראייה ודאי ומוכח, אשר לא ניתן להימנע ממנו כלל, ולכן לא ניתן להסיק, שישנה מחילה על היזק ראייה זה, אלא אם כן הוכח הדבר ע"י מחילה ברורה. לדעת הרמ"ה גם מחילה זו לא תועיל, משום שיש איסור במצב זה. **נראה מדברי הראשונים, שעצם האיסור שבגינו או מחויבים, לסטנדרט הלכתי בתכנון ובנייה של בתים, הינו עצם ההבטה לתוך השטח הפרטי של השכן.** וכן מוכח מדברי הרשב"א, אשר נפסקו להלכה בשו"ע, שגם כאשר ישנה מחילה מוכחת וברורה, אין כל היתר להביט לתוך ביתו, וחצרו של חברו. כל הדיון בין סוגי היזקי הראייה, ובין הדעות בראשונים הינו, עד כמה ניתן לסמוך על האדם, שלא יכשל באיסור זה של הבטה, לתוך רכושו הפרטי של חברו. לכן בחלון שהינו קטן, ויש טענה לפותחו, ע"מ שיכנס אור לבית, ולא דווקא ע"מ להסתכל לבית חברו, לדעת רבים מהראשונים, אם ישנה מחילה, אף כזו הנוצרת מכך, שהשכן לא מזה לאורך זמן, ממילא אין כאן היזק ראייה. אך בחיוב בניית הקיר בחצר, לא ניתן לסמוך על כך שלא יביט לשטח חברו, וממילא לדעת הרמ"ה, אי בניית הקיר בין חלקי החצר הינה גוף האיסור, משום שבדאי יראה את חברו ויזיק לו בראייה. יתר על כן, נראה מדעת הפוסקים, שבניית פתח כנגד פתח, הינו איסור גמור, שלדעת הנתיבות הינו איסור דאורייתא, הנלמד מהמדרש על בלעם המובא לעיל. משום שפתח כנגד פתח, אינו גורם רק להבטה ודאית לחצר, אלא איסור גמור של חדירה לפרטיות, וחסרון בצניעות ע"י ראייה באופן קבוע של תוכני ביתו של שכנו, בצורה גלויה ומלאה של פתח, שהינו גדול ורחב יותר מחלון. לכן ישנו איסור לפתוח פתח כנגד פתח, ואפילו מחילה גמורה לא מועילה באופן זה כפי שמוכח בדברי הרמ"ה, ובדין זה לא מצאנו לו חולקים. לעומת זאת, בחלון הפתוח כנגד חלון, ישנה מחלוקת הפוסקים האם מועילה חזקה בהיזק ראייה זה. יסוד מחלוקתם טמון בהבנה, עד כמה ניתן להישמר ולהביט לבית חברו דרך החלון. להלכה במקרה זה פוסק הרמ"א, להקל שמחילה מועילה באופן זה. אולם גם הוא מודה לדברינו לעיל, שבפתח כנגד פתח קיים איסור מוחלט, ולא תועיל כל מחילה בדבר כפי שאומר הרמ"ה, שהוא זה הסובר שבחלון כנגד חלון, ישנה חזקה על נזק זה, וכדבריו פוסק הרמ"א. מכיוון שלכל הדעות חל איסור גמור להביט לתוך ביתו של חברו, גישת התורה כלפי כל צלמי הפפראצ'י למיניהם ברורה. מלבד תחושת אי הנעימות שהם גורמים לאותם אנשים, אשר אותם הם מצלמים, ישנו איסור גמור בעבודתם, כאשר מצלמים הם את אותם אנשים בתוך ביתם הפרטי, ומפרסמים את תמונותיהם בראש כל חצות. אי לכך, יש לנקוט בצעדים חוקתיים משמעותיים כנגד אותם צלמים, ע"מ להגיא אותם מהאיסור החמור שעליו הם עוברים, בעצם עבודתם. אין בכך רק חסרון בדין "מה שישנוא עליך לא תעשה לחברך", אלא איסור חמור, אשר כדברי הגמ', גורם לשכינה להסתלק מישראל. בנוסף תוכניות הראליטי, הזוכות לאחוזי צפייה גדולים מאוד בימינו, ובראשם התוכנית המכונה "האח הגדול", שכל ענינה הוא חינוך למציצנות, וחדירה לפרטיות, לא רק שגורמות לריקנות בעם ישראל, כפי שהרבו רבים לומר על חסרון בתוכניות אלו, אלא יש בהם חינוך קלוקל, למציצנות האסורה ע"פ תורה, שהיא היא היזק הראייה, לדעת כל הדעות, המסלק שכינה מישראל
  - המציאות בימינו בעניין נורמות התכנון ובניה, אשר ע"פ דברי הגמ' והפוסקים, אמורות לקחת בחשבון את איסור היזק הראייה, לוקות בחסר בצורה משמעותית. למעשה בכל הערים ישנה בניה של חלונות המשקיפים זה על זה, ועוד חמור מכך, ישנה נורמת בניה אשר בכל רחבי הארץ, בונים בנינים רבי קומות, בהם כל הפתחים מכוונים בצורה מפליאה, פתח כנגד פתח. אם על החלונות ניתן לסמוך על דברי הרמ"א, האומר שישנה חזקה בפתיחת החלונות, מה נגיד על הפתחים המכוונים פתח כנגד פתח, אשר בדין זה, ישנו איסור מפורש, הגורם ללא פחות מאשר סילוק השכינה מישראל. הפוסקים בניסיונם ללמד זכות על הנוהג הקיים בימינו, מביאים את דברי המהריט"ץ אשר התגורר בצפת, אשר אמר, שמכח העובדה שישנו מנהג ברור, שלא מקפידים על היזק הראייה, ומעולם לא תבעו בפניו על היזק זה, יש מחילה גמורה של כל התושבים על היזק הראייה. דברים אלו קשים מאוד להולמם ע"פ דברי הרמ"א הנ"ל, הסובר שאפילו באי בניית כותל בין חלקי החצר לא מועיל מנהג, ונחשב מנהג טעות כל עוד אין מחילה מפורשת, כ"ש בפתח כנגד פתח, שלרוב המוחלט של הפוסקים, ישנו גם איסור גמור לעשות כן, אף במחילה גמורה וכ"ש מכח מנהג. גם אם דברי המהריט"ץ, חולקים על הרמ"א ושאר הראשונים, על פניו אנו פוסקים כרמ"א ושאר הראשונים, ולא כמהריט"ץ, שהינו דעת יחיד שלא נספקה להלכה. בפרט שלא ברור עד כמה היה היזק ראייה כה גדול בזמנו בצפת, שמא אם היה בזמנו היה מודה לשאר הפוסקים, שבאופן זה לא מועיל כל מנהג, ואף מחילה מפורשת לא מועילה, עקב האיסור הטמון בהיזק ראייה זה. ניתן לצרף לסברת המתירים בדוחק, את דברי הסמ"ע המביא שניתן לומר שע"י מחילה מפורשת, גם בפתח כנגד פתח תועיל מחילה. מ"מ גם הוא מודה שבמצב בימינו, בו אין כל מחילה מפורשת, אלא הסתמכות על מנהג בלבד, לא תועיל המחילה כלל. שמא יבוא הטוען ויטען שבימינו בבניה העירונית, לא ניתן כלל להקפיד על דין זה, ולבנות פתח שלא כנגד פתח וחלון שלא כנגד חלון. נראה להשיב על כך, שכשם שכיום כל קבלן יודע, שבמידה ומעוניין לבנות בנינים למגור הדתי, חייב הוא למצוא פתרון לבניית הסוכה במרפסות, ובדרך נס, למרות שבונה גורדי שחקים, מצליח למצוא פתרון יצירתי המאפשר "מרפסת סוכה" גם לקומות הנמוכות, כתוצאה מהעובדה שישנה דרישה משמעותית לעניין זה. נמצאנו למדים, שהכל תלוי בדרישה, ובתודעה הציבורית בעניין זה. אם כן, יש לשנות באופן גורף את נורמות הבניה במדינת ישראל, וליצור מצב לפיו, לא יבנו בבניינים משותפים פתחים חלונות אלו כנגד אלו, ביחוד בתוספות בניה המאשרות כיום, התקרבות יתרה לחלונותיו של חברו, ואף אם השכן ימחה בתוקף, לא תועיל מחאתו. בנוסף כל עוד אין פתרון גורף בעניין, יש להכיל בצורה מלאה, את דברי המתירים בימינו לפתוח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון באמנם, שכיום הבניה הינה כזו, שכנגד הפתח ישנו מסדרון ותו לא, ולכן אין היזק ראייה באופן זה. כ"כ בעניין החלונות אומרים הם, שיש בימינו תריסים בחלונות, שלא היו בזמניהם וממילא אין היזק ראייה בפתיחת חלון כנגד חלון. אי לכך, יש להקפיד על תכנון בתים באופן זה, שלא יהיה אף חדר כגדר פתח הבית, והחלונות אכן יהיו כולם מצוידים בתריסים, אשר ניתן לסוגרם באופן הרמטי. בנוסף ניתן לחשוב על פתרונות יצירתיים, כדוגמת חלון המהווה מראה מצד החיצון שלו, וזכוכית מצדו הפנימי, כך שאנשי הבית יוכלו לראות דרכו, אך האנשים שממול, לא יוכלו לראותם, באופן זה יודו כולם, שאין בכך היזק ראייה. על זו הדרך ניתן לחשוב על פתרונות יצירתיים, בשאר גזרות היזק הראייה, הנרמסות בימינו בצורה גסה. יש לשים דגש מיוחד על הישובים, אשר הבניה בהם הינה של בתים צמודי קרקע. בהם יש לתכנן את כל הבתים, לכל הדעות, גם בימינו, כך שלא יפתחו בהם פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון. משום שבהם באופן ברור יותר, אין מנהג למחול על

היזק הראייה כלל, כפי שישנו בעיר, וממילא אין כל יכולת לחמוק מאיסור היזק הראייה. הבעיה במקומות אלו המורה שבעתיים, כאשר מתחילים לחרוג בהם מהמנהג, ובונים בניה רוויה, וכפי הנהוג בימינו לא מקפידים כלל על היזק ראייה, ובונים פתח כנגד פתח. באופן זה עוברים על היזק הראייה, במקום שאין בו כל מנהג ברור להתעלם מהיזק זה, ויש בכך איסור גמור לרוב הדעות, כפי שאמרנו לעיל. אין ספק שמשימה זו הינה ראשונה במעלה, שע"י הקפדה על שמירת הצניעות והפרטיות של עם ישראל, איש איש בביתו, מתרבה השראת השכינה בישראל, כפי שראה אחד מגדולי הרשעים בלעם הרשע. מי היה מאמין שמסוגיה כה צדדית של תכנון וביניה ניתן להרבות השראת שכינה בישראל. נקודה למחשבה...